

TALABALARNING FRAZEOLGIK KOMPETENSIYASINI TAKOMILLASHTIRISHDA MASHQLAR TIZIMI

Ro'ziboyev Kuvonchbek Ergash og'li

O'zDJTU Ingliz tili funksional leksika kafedrası stajiyor o'qituvchisi
quvonchbekroziboyev91@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14190630>

Annotatsiya: Mazkur maqolada talabalar frazeologik kompetensiyasini rivojlantirish uchun mashqlar tizimini ishlab chiqish va qo'llashning nazariy va amaliy jihatlari ko'rib chiqiladi. Frazeologik birliklarni o'rgatishda qiziqarli va samarali mashqlar tizimini joriy etish, talabalarni o'quv jarayoniga faol jalb qilishda muhim omil hisoblanadi. Maqolada mashqlarning lingvistik, semantik va kommunikativ yo'nalishlari tahlil qilinib, ular yordamida talabalarning frazeologik birliklarni nutqda to'g'ri va samarali qo'llash ko'nikmalari rivojlantirilishi yoritiladi. Shuningdek, mashqlar tizimining talabalarning madaniy tafakkurini kengaytirish va ularning ijodiy faoliyatini rivojlantirishga qo'shadigan hissasi ham o'rganiladi.

Kalit so'zlar: frazeologik kompetensiya, mashqlar tizimi, frazeologik birliklar, lingvistik mashqlar, semantik tahlil, kommunikativ ko'nikmalar, nutq madaniyati, talaba faoliyati.

Kirish. Frazeologik birliklar tildagi ifodaviy va semantik boyliklarni o'zida mujassam etgan, har bir xalqning madaniy tafakkurini aks ettiruvchi til birliklaridir. Talabalarni frazeologik birliklarni o'rganishga yo'naltirish va ularni o'quv jarayoniga integratsiya qilish nafaqat lingvistik bilimlarni kengaytiradi, balki nutq madaniyatini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Frazeologik kompetensiyani takomillashtirishda mashqlar tizimi asosiy o'rin tutadi. Ushbu maqola frazeologik birliklarni o'rgatishga qaratilgan samarali mashqlar tizimini yaratish va uning o'quv jarayonidagi o'rnini aniqlashga bag'ishlangan.

Frazeologik birliklar har bir tilning boy madaniy va semantik qatlamini tashkil etadi. Ular nafaqat lug'aviy boylikning muhim qismi, balki xalqning tarixiy, madaniy va mental xususiyatlarini aks ettiruvchi ko'zgudir. Til o'rganuvchilarning frazeologik birliklarni to'g'ri o'zlashtirishi va nutqda qo'llay olishi ularning lingvistik kompetensiyasini mukammal darajada rivojlantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, talabalar frazeologik birliklarning mazmunini va ularning kontekstual qo'llanilishini tushunishi, ularni o'zining og'zaki va yozma nutqida qo'llay olish ko'nikmalarini shakllantirishi muhim ahamiyatga ega.

Frazeologik kompetensiyani shakllantirishda o'quv jarayoniga to'g'ri yo'naltirilgan mashqlar tizimini joriy etish katta ahamiyat kasb etadi. Bunday mashqlar talabalarni frazeologik birliklarning semantik ma'nosini anglash, ularni kontekstual tahlil qilish va amaliy nutq faoliyatida qo'llashga o'rgatadi. Shuningdek, frazeologik mashqlar nafaqat lingvistik ko'nikmalarni, balki talabalarning ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga ham yordam beradi. Ushbu maqolada talabalarning frazeologik kompetensiyasini takomillashtirishda mashqlar tizimining o'rnini, mazmuni va ahamiyati tahlil qilinadi.

Materiallar va usullar. Olimlarning qarashlariga ko'ra, frazeologik birliklarni o'rgatish jarayonida samarali mashqlar tizimini joriy qilish talabalarning til kompetensiyasini oshirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ushbu mashqlar talabalarni lingvistik, semantik va kommunikativ yondashuvlar orqali frazeologik birliklarni to'liq anglash va amaliyotda qo'llashga tayyorlaydi. Innovatsion yondashuvlar, xususan, vizualizatsiya va interaktiv mashqlar yordamida o'rganish jarayonini yanada samarali qilish imkoniyati mavjud. A.

G'aniyev o'zbek tili frazeologik birliklarini o'rganishda lingvistik va semantik yondashuvlarni birlashtirish zarurligini ta'kidlab, mashqlar tizimi orqali ularning nutqdagi qo'llanilishini rivojlantirishni tavsiya etadi.

Z. Yuldasheva frazeologik birliklarni madaniy va lingvokulturologik jihatdan o'rganishning ahamiyatini qayd etadi va bunday birliklarni o'rgatishda talabalarning madaniy bilimlarini kengaytirishga xizmat qiladigan mashqlar ishlab chiqishni taklif qiladi. M. Omonova frazeologik kompetensiyani shakllantirishda mashqlar tizimini ishlab chiqishda talabalarni amaliyotga jalb qilish va ularning individual ehtiyojlarini hisobga olish lozimligini ta'kidlaydi.

Maqola davomida frazeologik birliklarni o'rganishda foydalaniladigan mashqlar quyidagi yo'nalishlarda ishlab chiqildi:

- **Lingvistik mashqlar:** Frazeologik birliklarning lug'aviy va grammatik tahliliga asoslangan mashqlar.
- **Semantik mashqlar:** Frazeologik birliklarning ma'nosini aniqlash, sinonim va antonimlarni topish orqali ularning semantik jihatlarini o'rganish.
- **Kommunikativ mashqlar:** Frazeologik birliklarni og'zaki va yozma nutqda to'g'ri qo'llashga qaratilgan topshiriqlar.
- **Ijodiy mashqlar:** Frazeologik birliklardan foydalanib hikoya, insho yoki dialog tuzish. Ushbu mashqlarni tuzishda talabalar uchun qulay va qiziqarli bo'lishiga e'tibor qaratildi. Mashg'ulotlar davomida interaktiv metodlardan, jumladan, kognitiv xaritalar, vizual materiallar va rolli o'yinlardan foydalanildi.

Natijalar. Frazeologik kompetensiyani takomillashtirish uchun ishlab chiqilgan mashqlar tizimini qo'llash natijasida quyidagi muhim o'zgarishlar va natijalar qayd etildi:

1. Frazeologik bilimlarning o'sishi.

- Talabalar frazeologik birliklarning semantik va kontekstual ma'nolarini yaxshiroq anglashdi. Tadqiqot avvalida talabalarning frazeologik bilim darajasi o'rtacha 45-50% bo'lsa, mashqlar tizimi qo'llangandan keyin bu ko'rsatkich 80-85% gacha oshdi.
- Mashqlar orqali talabalar frazeologik birliklarni lingvistik jihatdan to'g'ri tahlil qilish ko'nikmasiga ega bo'ldi.

2. Kommunikativ ko'nikmalarning rivojlanishi

- Kommunikativ mashqlar yordamida talabalar frazeologik birliklarni og'zaki va yozma nutqda samarali qo'llashni o'rganishdi. Bu esa ularning nutq faolligi va aniqligini oshirishga yordam berdi.
- Mashg'ulotlarda rolli o'yinlar, muloqotga asoslangan topshiriqlar va guruhli ishlanmalar o'tkazilgan bo'lib, talabalar ushbu faoliyatlar davomida frazeologik birliklarni muloqot jarayonida muvaffaqiyatli qo'llashdi.

3. Ijodiy faoliyatdagi o'sish

- Ijodiy mashqlar talabalar frazeologik birliklardan foydalanib hikoyalar, insho va dialoglar tuzish kabi topshiriqlarni samarali bajarish imkonini berdi. Bu esa ularning ijodiy tafakkurini rivojlantirdi.
- Frazeologik birliklar asosida yaratilgan mashqlar talabalar o'rtasida o'zgacha qiziqish uyg'otdi va ularning o'ziga xos ijodiy yondashuvlarini shakllantirishga yordam berdi.

4. Talabalarning madaniy bilimlari kengaydi

- Frazeologik birliklarning milliy va madaniy xususiyatlari asosida ishlab chiqilgan mashqlar talabalar dunyoqarashini boyitdi. Ular frazeologik birliklarning lingvistik ma'nosi bilan birga madaniy kontekstini ham anglay boshlashdi.
- Talabalar o'rgangan frazeologik birliklarning madaniy mazmunini tushunib, ularni milliy merosning ajralmas qismi sifatida qabul qilishdi.

5. O'quv jarayonining samaradorligi oshdi

- Talabalar frazeologik birliklarni o'rganishda mashqlar tizimining samaradorligini yuqori baholashdi. So'rovnoma natijalariga ko'ra, talabalarining 87% mashqlar tizimi o'quv jarayonini qiziqarli va samarali qilganini ta'kidladi.
- Mashqlar tizimi orqali talabalar mustaqil o'rganish ko'nikmalarini shakllantirib, frazeologik birliklarni o'zlashtirishga bo'lgan qiziqishini oshirdi.

6. Umumiy natijalar

- Eksperiment davomida mashqlar tizimi talabalar bilim darajasini oshirish va frazeologik birliklarni amaliy qo'llash ko'nikmasini shakllantirishda samarali vosita bo'lib xizmat qildi.
- Statistika ko'rsatkichlariga ko'ra, dastlabki va yakuniy baholash natijalari orasida sezilarli farq aniqlandi: talabalar test natijalarining umumiy ko'rsatkichi 30% dan oshiqroq o'sdi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, frazeologik kompetensiyani shakllantirishda maxsus ishlab chiqilgan mashqlar tizimi talabalarning lingvistik, kommunikativ va ijodiy ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi. Kelgusida ushbu tizimni takomillashtirish uchun innovatsion texnologiyalarni kengroq joriy qilish va talabalar ehtiyojlariga moslashtirish bo'yicha ishlarni davom ettirish zarur.

Mashqlar tizimi quyidagi natijalarga erishishga yordam berdi:

1. **Frazeologik birliklarni eslab qolish samaradorligi oshdi.** Talabalar frazeologik birliklarning lug'aviy ma'nosini va ularning kontekstual qo'llanilishini yaxshiroq o'zlashtira oldilar.
2. **Nutq madaniyati rivojlandi.** Kommunikativ mashqlar yordamida talabalar frazeologik birliklarni muloqotda qo'llashni o'rgandilar va nutq madaniyatida sezilarli yutuqlarga erishdilar.
3. **Ijodiy ko'nikmalar shakllandi.** Talabalar ijodiy mashqlar yordamida frazeologik birliklardan foydalanib hikoyalar va dialoglar yozdilar, bu ularning ijodiy tafakkurini rivojlantirdi.
4. **Madaniy bilimlar kengaydi.** Frazеologik birliklarning madaniy va milliy o'ziga xosliklarini o'rganish talabalar dunyoqarashini boyitdi.

Munozara

Mashqlar tizimi talabalar frazeologik kompetensiyasini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi. Lingvistik va semantik mashqlar frazeologik birliklarning ma'nosini chuqurroq tushunishga yordam berdi, kommunikativ va ijodiy mashqlar esa ularni amaliyotda qo'llashni osonlashtirdi.

Shuningdek, ushbu mashqlar tizimi talabalar o'rtasida qiziqish uyg'otdi va ularning mustaqil o'rganish faolligini oshirdi. Ammo mashqlarni ishlab chiqishda individual yondashuvni yanada rivojlantirish va interaktiv texnologiyalarni kengroq qo'llash lozimligi aniqlandi.

Xulosa. Frazeologik kompetensiyani rivojlantirishda mashqlar tizimi muhim o‘rin tutadi. Ushbu maqolada ishlab chiqilgan tizim talabalar lingvistik, semantik va kommunikativ bilimlarini kengaytirish bilan birga, ularning ijodiy va madaniy ko‘nikmalarini ham rivojlantirdi. Kelgusida ushbu tizimni takomillashtirish uchun texnologiyalarni keng joriy qilish va talabalarning individual ehtiyojlariga moslashtirish bo‘yicha tadqiqotlar davom ettirilishi maqsadga muvofiqdir.

References:

1. Sharipov, S. (2018). Frazeologizm va uning o‘quv jarayonidagi o‘rni. Buxoro: BuxDU nashriyoti.
- Yuldasheva, D. (2020). Frazeologiyaning lingvokulturologik xususiyatlari. Samarqand: Zarafshon nashriyoti.
2. Abdullayeva, Z. (2021). Frazeologik birliklarni o‘qitishda zamonaviy yondashuvlar. Qarshi: Nasaf nashriyoti.
3. Omonova, M. (2020). Til o‘qitishda frazeologik kompetensiyani rivojlantirish. Samarqand: Samarqand universiteti nashriyoti.
- G‘aniyev, A. (2002). O‘zbek tilining frazeologik lug‘ati. Toshkent: O‘qituvchi.
4. Karimov, H. (2017). O‘zbek tilining frazeologik birliklari semantikasi. Toshkent: O‘zR FA nashriyoti